

Bokor Zsuzsa

Úgy elmegyek, meglássátok...

Román nők migrációs stratégiái egy olaszországi városban

Bevezetés

A migrációval foglalkozó irodalom különféle jellemzőit figyeli az egyének lakóhely-cseréjével járó változásnak, és az ezzel való egyéni szembeütközésnek. A migráció egyes kutatók szerint mély szakadást jelent az individuuum életében, identitásában, és gyakran elszigetelődéshez, deszocializációhoz vezet (IRES 1991. 15.), míg mások szerint éppen az emigránsokat időben és térben összekötő társadalmi háló jelenléte a legfontosabb ebben a folyamatban (De Bernart et alii 1995. 39.). Sayad a jelenség értelmezéséhez valóságos filozófiai mélységekbe merészkedik, hogy megad-hassa ennek definícióját: szerinte a migráció egy társadalmi tett, egy episztemológiai folyamat, „un déplacement de personnes dans l’espace et d’abord, dans l’espace physique” (Sayad 1997. 15.).

A migrációkutatók általában két megközelítésmódot alkalmaznak. A *makroszinten* elemzők azt figyelik, hogy milyen társadalmi vagy gazdasági okok készítetik az egyéneket, illetve bizonyos társadalmi, etnikai vagy más jellegű csoportokat az elvándorlásra (Massey 2001. 10.), valamint a megszokottól eltérő társadalmi viszonyok kiépítésére (Ambrosini 1999. 661.). Ezek az elemzések elsősorban gazdasági migrációról¹ és gazdasági migránsokról² beszélnek (Chiswick 2000. 61.). A *mikroszinten* kutatók főként egyéni, illetve családi választásokat értékelnek és elemeznek, mintegy kiegészítve a makroszintű eredményeket, de ugyanakkor megtörve ezek egyeduralmát (lásd ehhez még Massey 2001. 11., Tilly 2001. 92.).

Az antropológia egyike azoknak a tudományágaknak, amely elsősorban mikroszinten közelíti meg a problémát, és az etnográfiai módszer segítségével – a többi tudományágtól eltérően – belülről próbálja megérteni a migráció lényegét, a migráció tartalmát, a migráns lét megtapasztalását, tehát mindazt, amit a társadalmi és kulturális változások jelentenek

1. A migrációs folyamat egy rendszerszerű folyamatként elemezhető (Salt 2001. 63.), amelynek során egy országban fellépő munkaerőhiányt egy másik ország állampolgárai elégítik ki.

2. Economic migrants: “those who move from one place of work and residence to another, either within a country or across international boundaries” (Chiswick 2000. 61.)

maguknak az emigránsoknak az életében (lásd ehhez Brettell–Hoolifield 2000. 4.). Eszerint a lényegi magyarázatokat, az egyén életében végbemenő változásokat az alapos terepmunka és az élettörténetek elemzése révén érthetjük meg igazából.

A 2003 tavaszán végzett terepmunkám során³ elsősorban a Torinóba kivándorolt vagy ott időszakos vendégmunkát végző román nők⁴ helyzetét vizsgáltam. A kutatás ideje mindössze három hónap volt, ezért nem vállalkozhattam a témát teljesen kimerítő megközelítésre, hanem a „belülről” történő megfigyelésre összpontosítottam, így – a személyesen bemutatott élettörténeteken keresztül – próbáltam látni és láttatni a migráció⁵ komplex folyamatának egyes összetevőit, és ezeken keresztül valamiféle magyarázatot is találni a hivatalos nyilvántartások számadataira.⁶

A résztvevő megfigyelés számomra nem a torinói terepen kezdődött el, és nem is az emigránsok által megcélzott itáliai sztárvárosokat, Pádovát, Vicenzát, Veronát, Milánót és Torinót a Romániával összekötő autóbuszon. Az ő tapasztalataik részben az enyémeik is voltak, ugyanannak az országnak voltunk az állampolgárai, az egyénei, hasonló élettapasztalatokkal rendelkezünk. Sorrt álltam én is a bukaresti olasz konzulátus előtt vízumra várva, mint közülük sokan, én is megtapasztaltam a határátlépés jelentette izgalmakat, és sokszor nekem is ugyanolyan fanyar képpel reagálták le az *idegenek*, hogy „román vagyok”. Így a résztvevő megfigyelés, amely egyrészt saját élményeim és magammal hozott tapasztalataimmal való

3. A kutatást a Román Kormány támogatásával 2003. május–július között végeztem.

4. A román nők kifejezést román állampolgárságú nőkre alkalmazom. Fontos ezt megjegyezni, mivel a Torinóba kivándorlók közt több más Romániában élő etnikum is képviselti magát, mint pl. a roma kisebbség, illetve a – nagyobb részt a római katolikus gyülekezetben található – magyar anyanyelvű moldvai csángók.

5. A szöveg szintjén a vendégmunkásokat, az időszakos munkát végzőket és a huzamos ideig külföldön tartózkodó emigránsokat egyaránt migránsoknak nevezem.

6. A kutatás első szakaszában a torinói emigránsokról szóló irodalmat a Torinói Egyetem, illetve az IRES Piemonte (Istituto Ricerche Economico Sociali del Piemonte, azaz Piemonte Gazdasági-Társadalmi Kutatóintézet) által végzett társadalomtudományi kutatások eredményein keresztül vizsgáltam meg. Ezen kívül az emigránsokkal foglalkozó állami vagy más, pl. karitatív alapon szerveződő intézmények (Ufficio Pastorale Migranti, Ufficio Immigrazione, Centro Caritas), valamint az emigráns híveket kiszolgáló egyházak munkájába is igyekeztem betekinteni. A kutatás során folyamatosan megpróbáltam részt venni a román emigránsok mindennapjaiban, elsősorban a vallásos szertartásaikon és az azután szokásos megbeszéléseken, beszélgetéseken. Különböző korcsoportú és különböző foglalkozású egyénekkel készítettem interjúkat. A kutatást egy sajtóelemzés zárta, a 2000–2003 között a helyi sajtóban, a La Stampában közölt újságcikkek román bevándorlókról szóló beszédmódjaira koncentráltam.

szembesülést is jelentette, segített megérteni az emigránsok és tapasztalataik közt feszülő helyzetet.

Az, hogy *közülük való vagyok*, azaz ők nekem *hazámbéliek*, ahogy egy csángó asszony egy alkalommal fogalmazott, megkönnyítette a beszélgetéseinket, egyszerűsítve azokat a kölcsönös megértési folyamatokat, amelyek a kérdező és a vallomástevő, tehát kutató és a kutatás alánya közt a beszélgetések során általában lejátszódnak. Nem kellett hosszas, körülményes bemutatkozásokba bocsátkoznunk. Ez a fajta önmagából adódó közvetlenség azonban megkövetelte az én részemről is az őszinteséget, a kérdés-felelet helyzet a feleletbe foglalt állandó visszakerdezést is jelentette: valahányszor megkérdeztem, mit gondolnak erről vagy arról, hogyan viszonyulnak ehhez vagy ahhoz a jelenséghez, nekem is meg kellett válaszolnom ugyanezeket a kérdéseket. Amikor a hazatérésre kérdeztem rá, ők is vissza-kérdeztek, hogy én mit gondolok, szeretnék-e munkát találni, szeretnék-e letelepedni, esetleg férjhez menni egy olasz állampolgárhoz. Csak nem gondolom, hogy otthon jobb dolgom lesz, mit akarok kezdeni egy 70 dolláros fizetéssel, mert az ilyen végzettségűeket úgysem fizetik meg jobban... Ez a reflexió mindig jelen volt, amikor az én hasonló származásomra, kelet-európai, extra-kommunitárius minőségre történt utalás.

A munkám alapját azok a személyes beszélgetések és a különböző eseményekben való együttlétek jelentették, amelyeket e rövid idő alatt sikerült összehoznom. A kvalitatív módszereket viszont szükségesnek láttam valamelyest objektívebb, konkrétabb számadatokkal is kiegészíteni, így a résztvevő megfigyelés és a beszélgetések alapján leszűrt következtetéseimet nagymértékben kiegészítették azok a statisztikai adatok, amelyek a számok szintjén ugyan, de hasonló kérdésekre próbálták a választ megtalálni.⁷

Román migrációs hullámok Olaszországban.

A torinói helyzet

Az olasz társadalomtudósok számára talán örök kérdés marad a migráció jelensége, és ez évente a migrációs stratégiák újratárgyalásához vezet a szakértőket. Antonio Ricci – egyike annak a kevés olasz társadalomtudós-

7. A statisztikai adatokat az Olasz Belügyminisztérium legális migránsokkal kapcsolatos hivatalos statisztikái, valamint az egyházi intézmények által készített felmérések eredményei szolgáltatták. A torinói adatok esetében a helyi Bevándorlási Központ Statisztikai Hivatalának adatait használom, amelyet egyrészt a Torino megyei statisztikai figyelő, az Osservatorio sull'immigrazione di Torino, másrészt az IRES kutatóműhely tett közzé. Használok még a Caritas Alapítvány Statisztikai Dossziéját, amely az Olaszország összes régiójára vonatkozó migrációs adatokat tartalmazza.

nak, aki megpróbált magyarázatot találni a '90-es évek óta egyre gyarapodó román migráns tömegek olaszországi mozgására vonatkozóan – a statisztikai adatok segítségével igyekeznek értelmezni a román migráció lényegét és leírni ennek a forgatókönyvét. A meggyorsult migrációs folyamatokat a Ceaușescu rendszer megbukásával és az ez által felszabadított jólétre való törekvéssel és szabadságvágygal magyarázza (Ricci 2002.).

Ami a torinói románok helyzetét illeti, a 2002-es adatokat hozó *Osservatorio* (Figyelő) ugyancsak felfigyel a román migrációs stratégiákra.⁸ Ez az elemzés már sokkal részletesebb, mint a Riccié, azonban korántsem kielégítő. A *Figyelő* egyik fejezete a románok hivatalosan rögzített számának gyarapodását egyrészt a helyzetük törvényessé tételére hozott rendelet (regularizzazione) következményének tekinti⁹, amelynek következtében a korábban nagyszámú illegálisan dolgozó román állampolgár – lehetőségeinek jobbítása érdekében – tartózkodási engedélyért folyamodott, másrészt az (elsősorban kis- és középvállalattal rendelkező) olasz befektetők romániai jelenlétéhez kapcsolja ezt, amely magával vonta a román munkaerő kivonulását Olaszország felé. Egyes szerzők ez utóbbival magyarázzák az emigráns román közösség egynegyedét alkotó Bákó megyeiek nagy számú jelenlétét, ugyanis szerintük „az a romániai régió, amelynek leginkább van kapcsolata (gazdasági, kulturális és turisztikai kapcsolata egyaránt) Olaszországgal”. (Omedè–Procopio 2003. 46.)

Függetlenül attól, hogy egyetértünk-e Ricci vagy az *Osservatorio* szerzőinek magyarázatával, amelyek talán a kelleténél jobban leegyszerűsítik a problémát, és felületes tárgyekezelésről tanúskodnak, ezeket az értelmezéseket fontosaknak kell tartanunk egyrészt az összromán közösség legszembevetőbb jellemzőinek „összeírásához”, másrészt ahhoz, hogy lássuk a kelet-európai, és ezen belül a romániai migrációhoz való „bennszülött” tudományos hozzáállást.

8. A 2001-es is kiemelten kezeli a románok migrációját, azonban az egy évvel későbbi már jóval nagyobb teret szentel neki.

9. 2001-ben az olasz kormány egyik határozata az illegálisan Olaszország területén tartózkodó, többnyire feketemunkát végző emigránsoknak lehetőséget nyújtott arra, hogy mindenféle büntetés nélkül legalizálják a tartózkodásukat. Természetesen ez a törvény nem minden esetben jelentette a tartózkodási engedély megszerzését, azonnali megszerzését pedig egyáltalán nem. A kérvényezőknak sokszor hónapokig kell várniuk erre.

10. Torino az utóbbi 30 évben közel 100 000 (ős)lakost veszített el. A városnak a '90-es évektől szembe kellett néznie az egyre gyarapodó és egyre sokszínűbb bevándorlókkal. A mára már a lakosság 5%-át jelentő emigránsok komoly gondokat jelentenek a város vezetése számára. A migrációs politika a helyiek kapcsolatrendszerét átszervezte, és

Piemonte régió, és ezen belül Torino megye az egyik legkedveltebb olaszországi migrációs zóna, de nem csak a román bevándorlók számára.¹⁰ 2001-ben az Olaszországban hivatalosan nyilvántartott 75 377 román emigráns főként Lombardia, Velence és Piemonte régiókban találja meg a „második otthonát”, 13,6%-a Piemonte régióra, ezen belül is 9,14% Torino városára koncentrálódik, ezzel a második migrációs etnikumként írja be magát a város nyilvántartásába. A számokból kiderül, hogy az Olaszországba vonuló román migrációs tömegek elsősorban gazdasági okokból hagyják el a szülőföldjüket és keresnek megélhetést idegenben.¹¹ Nyilván – a románok esetében – köze van mindennek a gazdasági helyzethez és a Ceaușescu rezsim megváltozásához, de ennél jóval többről van szó.

Ha az IRES által készített térképre pillantunk, látható, hogy a román emigránsok elsősorban Torinóban vannak jelen, és csak kis számban képviseltetik magukat a Torinón kívül eső kisvárosokban és falvakban.¹² (Allasino 2000. 17.) A metropoliszon kívül eső helyek az időszakos migrációnak kedveznek (egy-egy romániai faluból érkező csoport mezőgazdasági munkát vállal az alpokbeli falvakban). A városban főként a periferián húzódnak meg, fontosabb románok lakta zónák a Millefonti-Corso Traiano, San Paolo és Cenischia, valamint a San Donato, Parella és a Tesoriera közti terület. Véleményem szerint elsősorban a munkahelyeikhez való térbeli közelség generálta ezt a választást, és nem az „óslakosoktól” való félelem. A városközpontban igénybe vett templomok is ezen érv mellett szólnak.¹³

A Questura (városi idegenrendészet) összeírása alapján 2001-ben Torinóban 5237 személy igényelt tartózkodási engedélyt, ebből 2836 férfi, 2401 nő. A 2001-ben összesen 6922 nyilvántartott román száma 2002

önmeghatározását is jelentősen módosította. Ezúttal nemcsak a Dél-Olaszországból érkező szicíliaiak, nápolyiak vagy pugliaiak kulturális másságával kellett szembesülniük, hanem a sajátjuktól gyökeresen eltérő nyelvekkel, kulturális szokásokkal, társadalmi kapcsolathálókkal és vallási rendszerekkel is.

11. A statisztikai adatok azt mutatják, hogy a bejegyzettek 66,8%-a munkavállaló, a következő migrációs ok a családgyejesítés, amely legtöbb esetben ugyancsak anyagi okokból történik. Tanulmányi, üzleti célból nagyon kis százalék érkezik Olaszországba.

12. Míg pl. a kínaiak szórtaabb térbeli megoszlást mutatnak, a fő zóna ez esetben is a nagyváros, azonban szép számban jelen vannak más fontosabb, elsősorban turisztikai szempontból jelentős városokban is.

13. A városban két román ortodox gyülekezet működik, illetve egy római katolikus, mindhárom a belvárosban. Liturgiákat, illetve miséket nagy gyakorisággal tartanak. Az ortodox templomokban elsősorban vasárnapon és ünnepnapokon gyűlnek össze, a katolikus templomban hétköznap minden este, és vasárnap egy alkalommal tartanak szentmisét.

decemberében eléri a 8056-ot, ebben az évben 3435 férfi és 3202 nő folyamodik a tartózkodási engedély megszerzéséért. (Ciafaloni 2003. 14.) A városban persze ennél sokkal többen vannak, mivel jelentős részük még a kedvező rendelet ellenére sem igényelt tartózkodási engedélyt. A becslések szerint több mint 10 000 román állampolgár található ebben a városban.

A család Piemontében

Bár a női és a férfi migrációs életpályák nagyban különböznek, a nők problémái a férfiakétól és a gyerekekéétől nem választhatóak el, ezért ezeket nagyon sok esetben együttesen kell látnunk, láttatnunk.

A kivándorlást igazoló motivációs ábra más városokban elhelyezkedő román emigránsokhoz hasonló: a munkát vállaló férfiak később sok esetben magukkal hozzák a családjukat is (így érkeznek az asszonyok „családi okokból”, de ez nem jelenti azt, hogy ők nem vállalnak /fekete/ munkát).

1. tábla. *A bevándorlás célja és élettani megoszlása, a torinói Questura 2002-es adatai alapján.* (Osservatorio 2003. 169.)

A tartózkodás célja	0–14 év	15–17 év	18–30 év	31–50 év	51–65 év	65 felett	ÖSSZESEN
Munkavállalás		5	2264	3 489	193		5951
Családegyesítés	45	232	742	855	89	44	2007
Tanulmányi		2	32	4			38
Turizmus							
Más	2	7	31	15	2	3	60
Összesen	47	246	3069	4 363	284	47	8056

A migrációs folyamat általában nem a család átköltöztetésével indít, hanem az egyéni pálya elsimításával, a kapcsolatok kiépítésével, megfelelő munkahely szerzésével.

Miután az egyén meggyőződik arról, hogy nemcsak dolgozni érdemesebb kint, hanem élni is, kiviszi a családját is. Az Osservatorio 2001-ben mint egy erős házassági dinamizmussal és jó reprodukciós képességekkel rendelkező csoportot jellemzi a román bevándorlókat. (Osservatorio 2002.) A 2002-es kiadás ugyancsak kiemelten kezeli a román családok nagyszámú

jelenlétét Torino társadalmában, külön figyelmet szentelve annak az adatnak, miszerint a Torinóban élő román emigránsoknak csupán 23%-a él külön a családjától. (Omedè–Procopio 2003. 58.)

Vicenzo Cesareo migrációs családtípus-modelljei közül (Cesareo 1997. 149.) a román emigráns családok esetében a *molekuláris család*, a *kettős karrierű család*¹⁴, a *monoparentális*¹⁵, az *újraegyesült*, valamint a *vegyes családtípus* a leggyakoribb. Ezek a családtípusok azonban nem állandóak és nem mozdulatlanok. A monoparentális család általában újraegyesül a házastárs és a gyerekek migrációja során, vagy (az esetek nagyon kis százalékaiban) éppen fordítva történik ez: az újraegyesült család monoparentálisá válik az egyik szülő hazatérte után. A molekuláris család pedig nemegyszer a kollektív családból alakul ki¹⁶, és ez valamelyest az egyéni/családi gazdasági stabilizálódást is jelzi. A vendégmunkáisi státuson túllépve a torinói román családok általános tendenciája a családtagok együttélése, a minél jobb életforma kialakítása a családtagok számára, valamint a megfelelő munkahelyválasztás.

A román családnak nemcsak a migrációs döntéshozatalban van fontos szerepe, hanem a befogadó társadalomba való beilleszkedésre vagy az attól való távolság tartásra vonatkozó döntéshozatalban is.

Ami az 1997 és 2001 között Torinóban kötött házasságokat illeti, megfigyelhető, hogy a migrációs hullám kezdetén sokkal gyakoribb volt a román–olasz vegyes házasság, mint a román állampolgárok egymás közti házasodása. Ez az arány 2001-re megfordult, a korábban elsősorban érdekből kötött házasságok divatjamúltnak tűnnek, más stratégiák lépnek működésbe a migráció, a családok migrációja során. Egy ilyen új stratégia a külföldön való gyerekvállalás. „Megéri itt szülni meg a gyerekeket, mert azok megkapják az olasz állampolgárságot, és 18 évesen majd választhatnak a román és az olasz állampolgárság között. Vagy választhatják mindkettőt – mondja, cinkos mosoly kíséretében az egyik férfi adatközlőm. – Így legalább könnyebben fognak majd tájékozódni a nagyvilágban, nem kell állandóan a permessó¹⁷ után járniuk.”

A többezres román emigráns tömeget nem lehet leírni néhány sorban, és – ami még ennél is lényegesebb – nem beszélhetünk egy összetartó,

14. Mindkét szülő dolgozik, egyenlő mértékben járulva hozzá a háztartáshoz. (Cesareo 1997. 149.)

15. Egy szülő egy vagy több gyerekével él együtt.

16. Több, általában nem rokoni, hanem gazdasági szálon egymáshoz kapcsolódó család együttélését jelenti.

17. Permesso di soggiorno – tartózkodási engedély, carta di soggiorno – letelepedési engedély.

homogén román közösségről sem. Az emigráns románok közti viszonyok nagyon felületesek, elsősorban az idegenben való könnyebb boldogulást elősegítő információs-migrációs háló tartja össze őket. Ennek a hálónak viszont legtöbb esetben a nők az összetartó elemei, és nem csak reprodukciós képességeik miatt: ők döntenek a család, a családok alkotta kisebb csoportok tradíció mellett vagy ellen szóló stratégiai kérdésében.

Az egyéni migráció útvonala¹⁸

A megfelelő migrációs háló kiválasztása első fontos lépés a kívánt állás és jövedelem megszerzésére, de ugyanez határozza meg a befogadó társadalomba való optimális beilleszkedést is. Legáltalánosabb típusa az etnikai, vallási és rokoni szálakon szövődő háló, amely idővel, a migrációs közösségek strukturálódása után kiegészül a baráti, szomszédügyi, érdek- és más közösségek bevonásával.

Migrációs életstratégiákról beszélve figyelniük kell azokra a konkrét, céltudatos törekvésekre, amelyek a migrációs útvonalat kísérik. Igenis vannak migrációs stratégiák, mondhatjuk válaszként Dumitru Sandunak (Sandu 2000. 7.), de ezek nem elsősorban az oda-vissza ingázó, tehát nem az időszakos migráns útvonalában mérhetőek le, hanem a huzamosabb ideig külföldön tartózkodó személyek esetében válnak nyilvánvalóbbá. A túlélési életstratégia fejlődési életstratégiává változik, magával hozva a gazdasági tőkével kapcsolatos változásokat is az egyén életében. Ezeket a stratégiákat nyilvánvalóan kiegészítik a védelmi vagy konfrontációs életstratégiák, de a gyakorlott, tapasztalattal rendelkező migráns esetében nem ezen van a hangsúly: itt a főcél a társadalmi és gazdasági értelemben vett gyökéreresztés. Természetesen, amint ezt később látni fogjuk, mindez nem annyira egyszerű, és nem mindenki számára megvalósítható. Még mindig nagy számban vannak az ingázó vendégmunkások és az illegálisan külföldön tartózkodók, azokkal szemben, akik valamiképpen legalizálták és

18. Az alábbi elemzés a tereptapasztalataim és az általam végzett interjúk és beszélgetések során leszűrte következtetéseket tartalmazza. A megkérdezett nők 16–65 év közöttiek, akikhez nem az interjúk során kerültem közelebb, és nem is telefonos meghívások alapján születtek ezek a kapcsolatok. Igyekeztem részt venni az életükben, jelen lenni ott, ahol ők vannak. Leggyakrabban nyitott kérdéseket használtam a beszélgetések során, ezeket a kérdéseket provokatívnak szántam, ezek alapján születtek az élettörténetek. Az interjúk alapkérdései a személyes adatokat, az elutazásra vonatkozó döntés meghozatalának körülményeit, a megérkezést, a migráció okát, a más románokhoz való viszonyát, a hivatalos szervekkel való kapcsolatát, a szabad idő munkaidőhöz való viszonyulását próbálták feltárni.

stabilizálták helyzetüket. Ez a tanulmány azonban nemcsak a ténylegesen adott helyzetre, hanem a törekvésekre is igyekszik koncentrálni, így a kint maradási, stabilizálódási szándéokra is, amely – bár megvalósítási értéke egyelőre a nullához közelít – nagyon erős tendenciának mutatkozik a román közösségek migrációs értékvilágában.

Az emigrációs életutakat figyelve láthatjuk, hogy a „román társadalom” nem zsugorítható egyetlen merev kategóriába, és nem írhatóak le egy sorban az általa képviselt migrációs szándékok.

A nők belépési módjai egyéenként változnak. A migrációt alakító hálózat természetétől is függ, hogy munkaszerződéssel, illegális munkavállalóként, olasz férfival való házasságkötés útján, családegyesítés ürügyén vagy más (tanulmányi, üzleti, politikai) úton érkezik valaki a célba vett helységbe. A „hagyományos” – általában a női migráció kapcsán jellemzőként számon tartott – migrációs útvonal, amely a nők érkezését rendszerint a férj beilleszkedési és stabilizációs tevékenysége utáni fázisként képzei el, már nem az egyetlen migrációs lehetőség. Sokan indulnak el *magukra, úttörőként* is.

2000 után egyre több romániai nőt regisztrálnak a torinói idegenrendészeten (Ciafaloni 2003. 17.). Az említett jelenség véleményem szerint egyrészt a női munkaerő iránti kereslet, másrészt egy nagyon jól kialakult migrációs háló működéséről tanúskodik, amely aktívan beépíti a nőket is az eddig jobbra férfiakra koncentráló munkamigrációs folyamatokba. Ennek egyik konkrét vonzata a család migrációjához kapcsolódik, amely előbb vagy utóbb a teljes beépülést, az állandó migrálást, a letelepedést fogja jelenteni.

Az egyedül érkező nők a következő kategóriákat képviselik:

- *férjhez menés előtt álló lányok*, akik a megérkezésük után munkába állnak, alapszinten megtanulják a nyelvet, kihozzák a barátnőiket, családtagjaikat, és rendszerint Olaszországban mennek férjhez, egy román vagy egy olasz állampolgárhoz (ritkább esetben más nemzetiségű egyénhez).
- *férjes asszonyok*, anyák, akik hazaküldik megtakarított pénzüket, és rövid időn belül a családjuk is utánuk érkezik.
- *özvegyek* vagy *elvált asszonyok*, akik munkavállalási szándékkal jönnek, rendszerint gyerekeik, unokáik megsegítése érdekében, igen erős a hazatérési szándékuk, nem képesek integrálódni a befogadó társadalomba, migrációs útvonaluk éppen ezért leggyakrabban a hazatéréssel végződik.

Ezek a felsorakoztatott útvonalak a családdal rendelkezők esetében szinte mindig ugyanúgy végződnek, mint a korábban tradicionálisnak említett életút esetében. A férj és a család ugyanazon feladatok teljesítését

várja el az asszonytól, mint „normális körülmények” között: jó anyának, jó házvezetőnek, jó feleségnek, jó munkásasszonynak kell lennie. És persze nagyon jó emigránsnak. Az asszonyok nagy része házimunkával, gyerekneveléssel, öreggondozással keresi meg – általában illegális úton – a kenyerét. Mivel ez a szakma rendkívül alulfizetett, általában több helyen több típusú munkát is végeznek. „Ezek a nők többszörösen terheltek – mondja a katolikus lelkész –, sokkal több munkát végeznek, mint otthon. Semmi nem változik, pont olyan alárendeltek maradnak, mint otthon.”

Egy másik migrációs út a prostituáltaké, akikről elég keveset tud a szakirodalom, mert a prostitúció az informális szektor része, ennek köszönhetően ezen a területen nem megy olyan egyszerűen az adatgyűjtés. Másrészt kényes kérdésként kezeli az ügyet, mert a prostituált kategóriája nem olyan egyértelmű a migráció esetében, mint tűnik, ugyanis nagyon sok esetben nem önkéntes prostitúciós munkáról van szó, hanem csalásról: a nők áldozatai lesznek ennek az üzletnek: „a nőkereskedelem lényege az egyén áruvá tétele annak tudta vagy beleegyezése nélkül” (Lázároiu 2000. 57.).

A sajtó ennek ellenére a legtermészetesebb dologként tárgyalja a jelenséget, rendszeresen ír a – jobbára rendőrségi razzziák során elfogott – prostituáltakról. Az őáltaluk felvázolt prostitúciós migráció forgatókönyve otthoni szintéren indul, amikor becsületes, de nagyon jól fizetett munkát ígérnek a naiv lányoknak, akik miután átlépik a határt, útlevél nélkül és teljes kiszolgáltatottságban találják magukat, kénytelenek részt venni a prostitúciós iparban. Jóllehet Torinóban a prostitúció piacát a nigériaiak, marokkóiak és az albánok uralják, és a sajtó hozzájuk képest ritkábban említi a románok művelte prostitúciót, a románokról szóló La Stampa-beli cikkek nagy része ezt a migrációs pályát is leírja.

Az elindulás

A migráció egy olyan folyamat, amely jóval az elindulás előtt elkezdődik. Az otthoni szegénység, a munkahelyen való alulfizettség, az egyéni jövedelemszerzés vágya, illetve – ehhez kapcsolódóan – a háztartások jövedelmének pótlása, kiegyenlítése, a városok informális szektorainak bővülése és mindenképp egy, a Nyugat-képből adódó kíváncsiság és a jólét iránti attrakció mind okai annak, hogy valaki legitim vagy illegitim módon a migrációt választja. Mindehhez tartozik a befogadó társadalom részéről mutatkozó kereslet az alacsony bérű munkavállalók iránt. Az informális háló nyújtotta első információk pedig nagymértékben meghatározzák a „vállalkozás” sikerességét, az esetleges sokk milyenségét és kezelhetőségét.

A teljesen kiszolgáltatott helyzetben lévő pincérnő, aki munkaközvetítőn keresztül talált állást, nem ugyanazokat a pszichikai terheket kell hogy elviselje, mint a családjához és rokonaihoz érkező, amúgy takarító munkát vállaló lány.

Ami a saját útnak indulásom előtti beszélgetésekből többször is kiderült, sokuk számára égető kérdés az országból való kilépés, a munkahelykeresés, az új országba való beilleszkedés. Néhányuk számára ez jelentette az első belépést a munkaerőpiacra, de általában olyan személyekről van szó, akiket az otthoni munkaviszonyok miatti megkeseredettség vezetett erre az elhatározásra. Ennek eredményeképpen a legkevesebb presztízst érdemlő munka végzését is elvállalják/elvállalnák: a mosogatást, takarítást, jobb esetben a gyereknevelést vagy öreggondozást. Az idegenben vállalt munka nem teremt biztonságot, rendezettséget, sem stabilitást. A kivándorlás viszont egy jól bejáratott és működő perspektíva, amelyet a „mások is végzik a koszos munkát, és lám, milyen jól megvannak” típusú diskurzus kísér, s ami a változás ígéretével kecsegtető hosszú távú folyamat. A kivándorlásról szóló döntés pedig egy új élet mellett szóló döntés, „egy felemelkedési szertartásban” (Massey 2001. 29.) való részvételi szándék apró jelzése, amelyben minden ehhez kötődő elem az *emigráció kultúrájának* a része. Elmenni, kimenni, kivándorolni, emigrálni olyan cselekvést kifejező igék, amelyek a tudatos jobblétválasztást jelzik, és egyben a személy bátorságát, kiváltságosságát is hangsúlyozzák. Ezt a tényezőt éppolyan fontosnak tartom a román nők száma megsokszorozódásának magyarázatánál, mint az előbb említett okokat: a női munkaerőre tartott igényt és a migrációs háló kiszélesedését, feminizálódását.

Induláskor sokan nem is tudják, hogy milyen munkát fognak végezni, csak sejtik. Az Olaszországban végzett munkák amúgy is nagyon behatároltak, a munkalehetőségek elég szűkös skálán mozognak, az ezekről szóló történetek is nagy vonalakban ugyanazokat a narratív pontokat variálják. Azt mindannyian tudják, hogy *kint* sokkal többet lehet keresni, mint otthon. A többi nem fontos. „Ha nem tetszik, hazamegyek”, mondja az egyik lány, aki „úgy gondolja”, pincérkedni fog.

Céltudatosan

„Jó lenne, ha legalább a diplomámat tudnám honosíttatni, közelebb lennék a célhoz” – mondja egy 30 éves, bukaresti kórházban dolgozó hölgy az olasz konzulátus előtt, aki januártól áprilisig szinte minden nap megpróbálkozik bejutni a konzulátusra. Mert lehet munkát találni illegálisan is,

de nem éri meg, mert nem ugyanúgy fizetnek. „A főnököm mind azt mondja, hogy szenvedéllyel kell dolgozni, és nem pénzért. De most már elég a szenvedélyből. Mert hova jutok szenvedéllyel pénz nélkül?” Tisztában van azzal, hogy az olasz munkaerőpiacon kihasználják a Romániából érkező olcsó munkaerőt, azonban számításai szerint a román munkás rövid időn belül, tehát maximum két éven belül bebizonyíthatja, hogy *annyit ér*, mint *ők*. „Mindent megteszek annak érdekében, hogy ott maradhassak, ha egyszer sikerült kijutnom. Mindent. Érted? Férjhez is megyek, ha kell.”

Célok nélkül

Egy alkalommal a torinói Del Carmine katolikus templom előtt egy 40 éves nő kétségbeesetten kérdezte, nem tudok-e szállást, állást, vagy nem tudok-e valakit, egy szervezetet, aki segítené. Arra a kérdésemre, hogy milyen munkát végezne, azt felelte, bármit: szívesen lesz baby sitter, házvezetőnő, takarítónő, sőt pincér is. Otthon 6 millió lejért könyvelt egy céget, de nem látta értelmét annak a munkának, ezért jött ide. „De ugye tudjuk, az otthoni diploma semmit sem ér. Biztos vagyok abban, hogy könyvelőként nem találok állást. Nem is keresem.”

Az Allasino által felállított modell szerint az emigránsokat befogadó torinói munkaadó társadalomban merev mentális sémák működnek, amelybe az emigránsoknak illeszkedniük kell az idegenben való tartózkodás során. A nőknek ez a modell a háztartásbeli munkát kínálja, a férfiaknak a gyárban, illetve az építőtelepen való munkalehetőségeket hozza (Allasino 2000. 21.). A romániai nők illeszkednek a számukra felállított kategóriákba, és ezt elsősorban anyagi okok miatt mindenféle negatív reakció nélkül el kell viselniük. A munkaerőpiac nem kínál számukra más lehetőségeket.

„Nem tudom, mennyit maradok. Egy hónapot, egy évet?” – mondja egy 22 éves lány, aki a vőlegénye után megy külföldre, mivel rövidesen esküvőt szeretnének házat, gyerekeket. „Ezt az esküvői százmillió lejből nem tudod megengedni magadnak.” A beszélgetés során azonban kiderül, hogy nem csak a pénzszerzés utáni vágy hajtja, hanem ki szeretné próbálni az életet egy olyan hazában, amely új életstílust, új perspektívákat nyújthat számára.

Az utazás során elhangzott történetek sokkal részletesebbek, mint a már beilleszkedettek élettörténetei. A kérdések szükségesek, az új világról szóló információk megszerzésének első lépései ezek. Őszinték és gyakran érzelmi töltetűek, félelem, szomorúság, honvágy, harag egyaránt keveredik bennük.

A megérkezés. Találkozás a mássággal

A legfontosabb kérdést a beszélgetések alkalmával az jelentette számomra, hogy hogyan textualizálják a mással való találkozást, az együttélést, hogyan beszélnek az interperszonális és interkulturális viszonyaikról.

A munka, amely a nők esetében a házvezetés, szűkebb értelemben véve a **konyha** területét jelenti, a különböző tradíciók találkozásának, összekocanásának a tere.

Egyrészt ez egy olyan tér, amely láthatatlanná teszi az egyéneket. „Semmi gond, ha dokumentumok nélkül dolgozol. Csak viselkedj szépen, ne járkálj nagyon esténként, és ne hangoskodj. Nem találnak rád, nyugodtan dolgozhatsz.” – meséli egy 22 éves lány. Ez a terület egyike azoknak, amelyekben az illegális migráció leginkább jelen van. A nők legtöbb esetben korábbi tapasztalatok és nyelvtudás nélkül kezdenek el dolgozni. „Az elején nem értettem semmit abból, amit mond, csak azt láttam, hogy gyűlöl. Láttam a gyűlöletet a szemében. De egy olyan gyűlöletet, anyám!”

A házimunka a modern és a hagyományos, a Nyugat és a Kelet határát jelenti ebben a kontextusban. Megfelelő alkalmat kínál a másság megkritizálására, és saját különbözőségük felismerésére. „Egy alkalommal csorbát főztem, és azt hitték, megromlott az étel, attól savanyú”, mondja panaszos hangon egy nő, erre több más asszony csúfondárosan felkacag, jelezvén, mennyire elítélik az olaszok mentalitását. És konyháját, persze: „Ők azért eszik a tésztát, mert gyorsan elkészül. És a nyers zöldségeket sem azért fogyasztják, mert egészségesek. Nem. Mert lusták megkészíteni azokat.” – mondja egy másik adatközlőm.

A konyha tere védett és elszigetelt is egyben, elszigeteltségéből adódóan pedig a nehézségek, a konfliktusok, a sztereotípiák helye, ahol azonban lehetőség adódik „mások dolgainak”, de egyben sajátjainak meglátására is (l. ehhez még Paltrinieri 2001. 524.; Miranda 2002. 859.; de Spuches 1997. 89.). Lépésről lépésre multikulturális iskolává válik, amelyben etnikai, vallási csoportok, különböző tradíciók és szokások találkoznak, azonban ez a találkozás nemegyszer kulturális sokként reprezentálódik az egyes elbeszélésekben.

„Egy öreg nőnél dolgoztam. Mint házvezető és öreggondozó. De Istenem, az a nő bolond volt. Teljesen bolond volt. Most két hete egy gyárban dolgozom, így sokkal jobb.” (34 éves asszony)

„Tudom, hogy nem vagyunk egyformák, de az olaszok közt nagyon sok rossz emberrel találkoztam. De nagyon rosszakkal.” – meséli egy nyugdíjas tanárnő.

Sok pénzért, kevésért

A gyengén kereső nők nincsenek megelégedve az emigráció hozta életminőséggel. Többen mesélik, hogy sokszor akár tízen is bérelnek egy két-szobás lakást, így kevesebb laktóért kell fizetniük, emellett koplalnak is, hogy tudjanak pénzt gyűjteni, és azt hazaküldeni.

Akik maradni szándékoznak, általában kényelmesebbé teszik az életkörülményeiket, megpróbálnak egy idő után megszabadulni ezektől a kényszerítő körülményektől, így például az együttlakás sokak számára csak kezdeti túlélési lehetőséget jelent. A jól keresők, a megtelepedni vágyók számára az olasz minta példaértékűvé válik. Igénylik a szabadságot, bőségesen étkeznek („gyümölcsöt, salátát, húst, mindent megvásárolunk”). Az olasz társadalmat elsősorban azok képesek elfogadni, akik jól fizetett állásokkal rendelkeznek, megfelelő elbánásban és elismerésben részesülnek a munkájuk során. D. férje egy kórházban dolgozik, a házaspár rendszerint részt vesz az olaszok által szervezett hétvégi partikon, és megpróbálnak hozzájuk hasonló módon élni. D. számára az olaszok szimpatikusak, „és egyáltalán nem olyanok, mint amilyenek a románok általában mondják”, figyelmeztet engem. Majd váratlanul egy olyan kijelentést tesz, amely egyértelműen jelzi, hogy ez az emigráns léttel járó alárendelt helyzet átértékelésre készítette az etnikai viszonyokat illetően:

„Igen, a románok azt állítják, hogy az olaszok nem képesek elfogadni a másságot. Szerintem nem így van ez. De egy másik dolog: te mit gondolsz, mi otthon, Romániában képesek vagyunk elfogadni a másik másságát?”

D. életcélja, hogy férjével különköltözve (mert jelenleg 8 másik románnal laknak együtt) békés családi életet éljen. „Vásároltunk egy autót, ami bizony nagy dolog ilyen fiatal házások esetében, mint mi is vagyunk. És jól eszünk. Nem küldjük haza a pénzt, és nem nélkülözünk. Mi itt fektetünk be. Szeretnénk Olaszországban maradni. Szeretnénk egy normális életet.”

Ez a „normális élet” egyelőre a nő munkalehetőségei miatt nem megvalósítható. D. Romániában óvónőként dolgozott, közben elvégzett három évet pszichopedagógia szakon. Nem fejezte be az egyetemet, mert a férjével való együttélést fontosabbnak tartotta, aki már egy éve élt Torinóban, amikor a nő elhatározta magát az indulásra. Megérkezve viszont szembesülnie kellett a munkalehetőségek szűkösségével. Elvállalta több ház kitakarítását is. Nincs megelégedve azzal, amit ez az állás nyújt számára. „A helyzetet mi alakítjuk ilyenné”, mondja. Szerinte azáltal, hogy a román női munkelő elfogadja a számára felajánlott „alantas munkát”, számolnia kell egyben a megalázással és az alacsony bérezéssel is.

A legálisan Torinóban tartózkodó román nők újabb stratégiákat is kipróbálnak a megfelelő életminőség biztosítása érdekében. A korábbi, meghatározatlan óraszámú dolgozók igyekeznek új, órabéres munkahelyeket keresni, ahol a bérezés a munkavégzéssel egyenes arányban nő, ahol kiszámíthatóak a szabad órák, a szabad hétvégék stb. Az illegálisan tartózkodók természetesen nem tudják mindezt megengedni maguknak, el kell fogadniuk azokat az állásokat, amelyeket felajánlanak számukra.

Fontos viszont mindezek kapcsán megjegyezni, hogy még ezen apró változások után sem beszélhetünk a nők egyenes vonalú emancipációjáról, ahogy az olasz szakirodalom gyakran minősíti a bevándorló nők életében bekövetkezett gazdasági „fejlődést”. A legálisan tartózkodók helyzete elsősorban gazdasági szempontból változott, illetve a korábban említett órabéres rendszernek köszönhetően valamennyire saját munkaidejük uraivá váltak. Azonban ezek a nők továbbra sem engedhetik meg maguknak, hogy például bejárónőt vagy gyerekgondozót fizessenek meg, ezért a háztartás és a család támogatása is őket terheli, tulajdonképpen maradnak a régi, otthonról hozott minták és normák. Az *úttörők* továbbra sem azért jönnek, hogy kiteljesítsék karrierjüket, vagy nem csak azért, a motiváció szinte minden esetben a család, a férj és gyerekek kiszolgálása, és nem az egyéni megvalósulás.

Hazamenni?

Az út elején legtöbben nem tudják, hogy mennyit szeretnének maradni, és úgy gondolják, hogy vissza fognak térni egy kis idő után.

A visszatérés kezdetben a körkörös migráció¹⁹ formájában meg is valósul: gyakori a kapcsolatuk az otthon maradt családtagokkal, az illegálisan külföldön munkát vállalók közül pedig egyesek nem a „sokáig halkan meglapulva” stratégiáját választják, hanem három havonta újra és újra átlélik Románia határát, a „pecsét kedvéért”. A helyzetüket legálissá tevő rendelet és a tudatos életmód-változtatás viszont ezt a típusú migrációt, és az ezzel járó időszakos migránst átalakítja, a legtöbb fiatal nő úgy látja, az idegenben való letelepedés sok előnnyel járhat, főleg a gyerek számára, aki már ebben az országban születik meg. Az itt zajlott esküvő, a gyerek születése, majd keresztelője, illetve a gyerekek iskoláztatása az idegenben²⁰

19. Az anyagi tőke hiányában válik körkörösé, a kibocsátó társadalommal való aktív kapcsolattartást jelenti. (Tilly 2001. 96–97.)

20. A 2002-es adatok szerint 2349 román állampolgárságú gyermek tanul a torinói iskolákban. (Osservatorio 2003. 213–219.)

olyan folyamatok, valóságos *rite de passage*-ok, amelyek még inkább kötik az egyént a kiválasztott helyhez. Az idősebbek nehezebben alkalmazkodnak, nehezebben tanulják meg a nyelvet, akár társalgási szinten is, és a munkaerőpiac még olyan lehetőségeket sem nyújt számukra, mint a fiatal nők számára. Ez többször is előjön a velük való beszélgetések során: „Á, maguknak könnyű, maguk fiatalok, könnyebben kapnak munkahelyet. A fiam is néhány év szolgamunka után most nyitja meg a tervezőműhelyét. Én már nyolc éve vagyok házvezetőnő. Nem is találnék más munkát magamnak.” (45 éves asszony).

A körkörös migrációt, amely a román migráns társadalom egészére leginkább jellemző, láncmigrációvá alakul, és ebben a folyamatban nagy szerep jut a nőknek. Ez a fajta migráció – jóllehet a románok esetében még korántsem általános, és elsősorban szervezettebb, jobb módú és jobb társadalmi státusznak örvendő személyekre és családokra jellemző – a kibocsátó rendszertől való eltávolodást, és a gazdasági tőke idegenben való befektetését is eredményezi. Külföldön élni és itt befektetni a gyerekek jövőjébe való aktív beavatkozást jelent. „Mi itt fektetünk be, ebbe az életbe. Itt akarunk élni” – mondja egy 23 éves román asszony.

A nők az egyházban

Kutatásom során a román nyelven tartott misék és szertartások olyan alkalmat jelentettek, ahol viszonylag egységükben lehetett a román emigránsokat figyelni. Az egyház, illetve az ezt fizikailag megjelenítő templom tere a migrációs háló reprodukcióját és folyamatos frissülését biztosítja, valamint megkönnyíti a befogadó társadalom kulturális, társadalmi és szakmai gyakorlataiba való beilleszkedést. A kutatás során azért is volt jelentős ennek a terepnek az alapos körüljárása, mert megfigyelhettem, hogy milyen szerepeket kapnak a nők ezekben a közösségekben.

A papok, azon túl, hogy lelkileg erősíteni igyekeznek a gyülekezetet, olyan tradicionális kulturális és társadalmi szerepeket is stabilizálnak, mint a család kizárólagos szerepe az egyén életében, a nők családerősítő, áldozatkész és vallásos jellemzői stb. „A család feje – mindannyian tudjuk: a férfi. A nőnek kell viszont lelkileg összetartania a családot. Ha látja, hogy a családtagok rossz útra tértek, visszatérítse őket... az egyházhoz” – mondja Doru pap az egyik ortodox liturgián tartott prédikációjában. A papok feleségei mindig eljátszzák ezt a szimbolikus szerepet, minden egyházi szertartáson jelen vannak a gyerekekkel együtt. Ők egyben az egyházközösség „anyjai” is, mindenkivel szóba állnak, elkérik a címeiket, feljegyzik a problémáikat.

A templom tere²¹ a többi nő számára is megkülönböztetett szerepeket tartogat. A nők aktívak a szertartások ideje alatt, de ez az aktivitás nem csupán a szent térben való mozgást követeli meg tőlük, hanem az otthonihoz, a hagyományos női munkákhoz hasonló munkák végzését: a templom kitakarítását, a virágok, oltárok, terítők elrendezését, a pománán az ételek kínálgatását, édesség osztogatását a gyerekek számára a szertartás végén. A szertartások alatt sokkal emotívabbak, mint a férfiak, többször megcsókolják az elhaladó pópa köntösét, többször vetnek keresztet, többen térdelnek, mintegy felvállalva azt a közösségfenntartó szerepet, amelyet az egyház ebben a migrációs folyamatban a nőknek szán. A fiatal és az idősebb generáció nyilván nem egyformán viszonyul ehhez a szerephez. A fiatalok számára már nem ugyanazok a normák, legalábbis ami a külsőségeket illeti: nem hordanak fejkendőt a szertartás alatt, sem hosszú szoknyákat, szívesebben követik a nyugati mintát az öltözködésben még a konzervatív alkalmakkor is.²²

A liturgián és az azt követő eseményeken való szereplésüket figyelve jól látható, hogy valójában a nők a kapcsolatok ápolói, ők a legmobilisabbak ebben a szent/profán térben, és szinte kötelességszerűen kommunikálnak a más családok képviselőivel, ismerősökkel és idegenekkel egyaránt. A pomána egy jó alkalom arra, hogy ugyanezt konkrétan megfigyelhessük: a nők rendezik be a templom alatti tér imatermét, megterítik az asztalokat, behívják az embereket, étellel kínálják őket, elmondják, hogy kinek a hozzátartozója emlékére kell az ételből fogyasztani, majd ha alkalom adódik, mesélnek a megholtról is, ezzel egy olyan kommunikációs csatornát nyitnak meg, amely más élmények megosztásának is helyet ad. A pomána ebben a közösségben kettős jelentésű: egyrészt egy szükségesnek tartott vallásos cselekedet, amely a vallási és etnikai identitás megőrzésében játszik szerepet, másrészt egy ad hoc alakult közösség társadalmi cselekvése, amely nem annyira rituális, mint szociális célokat szolgál: elsősorban az interperszonális és családok közti kapcsolatok stabilizálását célozza meg. Jóllehet a migrációs háló következtében rokonok és barátok az ismeretség révén választják ugyanazt a helységet, várost, valamint ugyanazt a

21. Itt elsősorban az ortodox templomban látottakról beszélek, mivel ennek a templomnak a térszerkezete megengedi a szociális élet különféle megnyilvánulásait: gyerekzsoba van, gyűlésterem, kávézó. A katolikus templomból kijőve az emberek az utcán társalognak, a lelkész heti pár órás fogadóóráját kivéve, amikor a templom melletti irodában is találkozhatnak egymással.

22. Sportosan öltöznek, elsősorban márkás öltözékekben (hiszen ez az alkalom, amikor megmutathatják a többieknek, hogy anyagilag milyen fejlődési szintet értek el). Pl. ilyenkor lehet látni popsztárokat ábrázoló és "make love not war" feliratú blúzokat is.

munkaközösséget és egyházközségeit, tehát vannak már otthonról hozott ismerős kapcsolódási pontok, amelyeket szintén ezeken az alkalmakon ápolnak, ennek a többzetes ortodox közösségnek valójában nincs ún. közös közösségi múltja²³, az egybegyűltek általában nem ismerik egymás elhunytjait, családi örökségeit, nem ugyanazon földrajzi, társadalmi vagy kulturális régiójából származnak Romániának. A pomána, és általában véve a vallásos ceremóniák jó alkalmak arra, hogy ismeretségeket kössenek, az egyéni tapasztalatokon keresztül felmérjék a román munkaerőt mozgató olasz piac általános követelményeit.

20 darab DVD, két román nő, a moncalieri szupermarket

A 2000–2003 között a La Stampa helyi újságban megjelent cikkeket elemezve majdnem mindig ugyanazokat a sztereotípiákat találjuk, amelyekkel a Nyugat–Kelet ütközőzónájában találkozni szokás: a románok szegények, kevés pénzért is vállalnak munkát, mindenre képesek a pénzért: éjjel-nappal dolgozni ugyanúgy, mint bűncselekményeket elkövetni, lopni²⁴ stb.

Ami a nőket illeti, ezek a sztereotípiák egyenesen kapcsolódnak, és egyben megerősítik azokat az előfeltételeket, amelyek a román női munkami-grációt meghatározzák: a román nők a **háztartásban** „alakítanak nagyot”, nem beszélik az olasz nyelvet, de szorgosan dolgoznak. A bűnesetek felsorolásánál sem hiányoznak, részt vesznek a szervezett **lopásokban**, a **prostitúcióban**. A másik jellemző narrációalakító tényező a **természetközelség**: naturalisztikus jellegük, az egyszerűségük a román nőket divat és modernizáció világától távol álló nők képével asszociálja. Olyan kontextusban is szereplőkké válnak, amelyben nem lenne helyük. Például egy alkalommal egy újságírócsapat leleplez egy cigány zsebtolvajt. A villamoson munkába igyekvő olaszok megfigyelése után az újságíró a gyereket nyilvános helyen szoptató román anyára irányítja a figyelmet, ezután közvetlenül egy – a jelenet szereplőitől független – románok által elkövetett lopásnak lehetünk tanúi. A kelet-európai egyszerűséget és naturalizmust asszociáló szoptató nő képe ebben a leírásban elvezet a *kelet-európai* vandalizmushoz, és egyben a bűntény „jobb megértését” célozza

23. Itt a közösséget nem a nemzeti közösség értelemben használom, hanem a kisközösségi – falusi, szomszédsági – rendszereket értem rajta, társadalmi rendszereket, amelyek az emigráns közösségben átalakulnak.

24. Az alcím szavai a La Stampa egyik cikkéből származnak: „20 darab DVD-vel, amelyeken a *Múmia* c. film volt, próbált meglógni tegnap két román nő Moncalieriben a szupermarketből...” (2001. 10. 31.)

meg a *nyugati* olvasó számára. Az emigráns nőket védelmükbe vevő cikkek is valójában ugyanezekre a sztereotípiákra építenek:

„Maria Laura Rodota! Neked van etiópiaid? És milyenek talárod? Nem csak azért kérdem, mert úgy tudom, hogy az afrikaiak szeretik a gyerekeket, de koszosak.” „Igen, de ha gyereked van, muszáj alkalmaznod egyet, és sokkal jobb, mint a Fülöp-szigetiek, akik érzéketlenek.” „Jaj, tényleg, és óvakodj a románoktól. Az a legrosszabb, nem is tudod, hogy az utolsó mit művelt a házamban.” Ezek a garantáltan autentikus szövegek nem különböző kutyafajokra, hörcsögtípusokra vagy más háziállatra vonatkoznak. Kommentárok, amelyeket bizonyos emberi lények, magas jövedelmű olasz nők csoportja tesz egy másik emberi csoportról, a nem olasz házvezetőnőkről. Akik nélkül ezek a nők nem tudnák nevelni a kis Chiarát és Lorenzót (vagy Nicolót és Benedettát, avagy Giacomót és Maria Solét), nem tudnák végezni a biztosító, bróker vagy mintatervező munkáikat, vagy nem tudnák ápolni magukat, fodrászhoz vagy konditerembe járni, hogy megfelelően megjelenhessenek az estélyeken, és csúnyán beszéljenek a házvezetőnőről. (La Stampa, 2002. február 23.) (saját ford.)

A cikknek csupán másodsorban szándéka, hogy a nem EU-s bevándorlók másságára és kihasználtságára reflektáljon. Jó alkalom ez a kontextus az újságíró számára arra, hogy az egyszerűséget és a tehetetlenséget reprezentáló migráns nőket és az emancipált olasz nőket szembeállítva, az olasz high-class életmódját kritizálhassa.

A La Stampa-beli cikkekben legtöbbször a **tiszta, igaz olasz törvénykezés** és az **idegenek bűncselekményei** helyezkednek egymással szembe.²⁵ Ezen belül kapnak helyet a nők minősítései is: az illegálisan itt tartózkodó románok (2002. 09. 17.), román prostituáltak (2003. 03. 19.), letartóztatott román nők (2001. 10. 31), munkát kereső román nők (2000. 09. 28.), 18 évesen letartóztatott román lány (2003. 04. 01.), munkát kereső kislány prostituálttá válik (2003. 03. 19.), szupermarketből lopó román nők (2001. 10. 31.), és folytathatnánk a sort, de legtöbbször az említett kategóriák és ítélettípusok variánsait találjuk.²⁶ A románok – legalábbis a

25. Az emigráns bűnözés valóban elég súlyos számadatokat mutat Torinóban. Az idegenrendészet és a csendőrség (Carabinieri) által letartóztatottak számát tekintve, az emigránsok nagyobb százalékban kapcsolódnak a bűncselekményekhez, mint az olaszok. A rendőrség által letartóztatott 2494 személyből 1493 idegen állampolgárságú, mégpedig a következő megoszlás szerint: 474 marokkói, 408 román, 272 algériai és így tovább. A vizsgálat alatt levő 540 kiskorú közül 212 román, 173 marokkói állampolgár. (Ciafaloni adatai alapján, i. m. 15.)

26. Gyakran komikussá válik a bűncselekmény leírása, pl. a már említett DVD lopásos ügy.

hivatalos statisztikák szerint – 5%-a bűnöző. Ha a bűnözések listáját figyeljük a Torino Megye Rendőrparancsnokságának jelentése alapján (Osservatorio 2003. 185–186.), azt láthatjuk, hogy elsősorban rablás, tolvajlás, zsarolás, orgazdaság az oka a letartóztatásuknak. Bár az országból kiutasított román állampolgárságúaknak csupán 21,5%-a nő, a cikkek a női emigránsokra inkább figyelnek, és ha nem is ők a közvetlen szereplői a történeteknek, valamiképpen mindig szóba kerülnek a bűnözések tárgyalása során.

A román női emigránsok leggyakoribb típusai, a házvezetőnő és a prostituált a testük révén válnak a különféle diskurzusok részeivé. Mindkettő az informális szektor alárendelt helyzetű foglalkoztatottja. A női test ebben a hálóban egy összetartó kapocs, objektum különféle csoportok érdekei közt. Ez a tárgy teljesítményei révén válik megbecsültté, amely teljesítményből származó valós jövedelem csak nagyon kis százaléka a munkavégzőé. Bár a „becsületes” munkát végző házvezetők és a prostituáltak más-más érték kategóriákba tartoznak (ezért másként is kerülnek elbírálásra mind a sajtó, mind a helyi lakosság számára), a tőlük való félelem mindkét csoportot érinti. A félelmet elsősorban az illegális szektor jellemzői generálják: az illegális tartózkodás, munkanélküliség és a sokszor automatikusan ezekhez kapcsolt büntettek. Ugyanakkor ez az a közeg, amely kiismerhetetlen, és amelyet kibogozhatatlan szálak tartanak össze.

A román nők aktuális helyzete átmeneti állapotot mutat. A legáltalánosabban igénybe vett munkaszektor továbbra is a házvezetőnőké marad, azonban ez egyeseknek az egyéni jólét és a szakmai karrier felé vezető útvonalat jelenti, mások számára olyan munkafázist, amely házasságba torkollik. Ezek a nők – legalábbis nagy részük – elvesztették a többkevesebb presztízst jelentő otthoni munkahelyeiket, a „személyes békéjüket”, ahogy egy alkalommal egyik adatközlőm fogalmazott. Főleg az állami szektorban dolgozó nők karrierje tört kettőbe a migrálás következtében. A befogadó társadalom nem tudja biztosítani számukra ugyanazt a munkát, ugyanazt a megbecsülést. Az idősebbek majdnem semmit nem tudnak visszaszerezni ebből a biztonságból, a „békéből”, tehát az emigráció számukra – mondhatni – az egyéni karrier végét jelenti. A fiatalabbak számára a migráció ugyancsak szakadást jelent előző életformájukhoz képest, azonban ezt más úton próbálják helyreigazítani: új állást keresnek, új foglalkozást tanulnak meg, vagy – ritkább esetben – elvégzik a megfelelő tanulmányokat, hogy az otthonihoz hasonló közegben tudjanak érvényesülni.

Már a 2002-es adatokat elemző Osservatorio hozza azt a felismerést, hogy Torino valóságos emigránsvonzó körzetté alakul, amelyben a hosszú távú projektek egyre inkább jelen vannak, létrehozva a stabilizálódni akaró emigráns típusát. (Ciafaloni i. m. 17.) A román nők és családok stratégiáit, a korábban felsorakoztatott migrációs modelleket és ezek változásait, az egyre gyakoribb családdegvesítést és az idegenben való gyereknevezést, a nyugati modellhez való igazodási törekvéseiket (még ha ezek sokszor nagyon nehézkesen is működnek) figyelve, úgy gondolom, nem merészség azt állítanom, hogy elég erős stabilizációs szándékról (gazdasági, társadalmi) beszélhetünk a románok esetében. Az, amit a politikai szféra, sőt a szaknyelv is vendégmunkás vagy időszakos migráns kifejezéssel szeret illetni, nem állandó, hanem a jövőben egyre inkább ritkuló migrációs mód a torinói román emigránsok esetében. Való igaz, hogy még sokan ingáznak, sokuknak a helyzete megoldatlan, és elég sokan még mindig illegálisan dolgoznak, nem is beszélve arról, hogy az egyházakon kívül nincs semmilyen más civil képviseletük, amely bizonyos jogokért jelentkezhetne a hivatalos szerveknél, azonban ezek a hiányosságok már szükségletekként fogalmazódnak meg. Egyre többen jelzik a helyzetük legalizálására vonatkozó szándékaikat a bevándorlási hivatalnál, és egyre többen vesznek részt aktívan különféle üzleti tevékenységekben.

Mindezek a választási stratégiák és kvázi vagy teljes asszimilációs törekvések elsősorban az egyre gyarapodó második generáció életvitelében válnak majd követhetővé. Valójában mindez statisztikailag még nem mérhető, mert a jobbra 2000 óta Torinóba költöztek nem jutottak még arra az életszintre, amelyen ez az igény hivatalosan megfogalmazható: stabil munkahely, önálló ingatlan és ehhez hasonló, más feltételek hiányában nem igényelhetnek állampolgárságot. Egy nagyon hosszú folyamatról van szó, amelynek során elképzelhető, hogy az állandó tartózkodást igénylők nagy része lemorzsolódik, mivel nem tudja teljesíteni ezeket a feltételeket. Itt tulajdonképpen nem is az asszimilációs folyamat megjósolása a fontos, hanem az a megtelepedésre, a jó életkörülmények megteremtésére vonatkozó szándék, amely a mindennapi diskurzus részeként uralja a kint dolgozók és élők mentalitását.

Szakirodalom

ALLASINO, Enrico

2000 *Immigrati in Piemonte. Una panoramica sulla presenza degli stranieri nel territorio regionale*. Torino

AMBROSINI, Maurizio

1999 *I fenomeni migratori come costruzione sociale: apporti e limiti agli approcci basati sulle reti etniche*. Studi Emigrazione/International Journal of Migration Studies. Roma, XXXVI, 136. 655–675.

BRETTEL, B. Caroline – HOLLIFIELD, F. James

2000 Introduction. In: BRETTEL, B. Caroline – HOLLIFIELD, F. James (ed.): *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. New York–London

CESAREO, Vincenzo

1997 La famiglia in emigrazione. In: BRUSA, Carlo (ed.): *Immigrazione e multiculturalità nell'Italia di oggi. Il territorio, i problemi, la didattica*. Milano, 149–162.

CHISWICK, R. Barry

2000 Are Immigrants Favorably Self-Selected? An Economic Analysis. In: BRETTEL, B. Caroline – HOLLIFIELD, F. James (ed.): *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. New York–London

CIAFALONI, Francesco

2003 Dalla stabilizzazione all'emersione. In: *Osservatorio interistituzionale sugli stranieri in provincia di Torino*. Rapporto 2002. Torino, 13–20.

DE BERNART, Maura – DI PIETROGIACOMO, Loretta – NICHELINI, Lucia

1995 *Migrazioni femminili, famiglia e reti sociali tra il Marocco e l'Italia. Il caso di Bologna*. Torino

DE SPUCHES, Giulia

1997 Diaspora maghrebina e reti transnazionali nel bacino mediterraneo. Un caso di studio. In: BRUSA, Carlo (ed.): *Immigrazione e multiculturalità nell'Italia di oggi. Il territorio, i problemi, la didattica*. Milano, 86–111.

IRES, Piemonte

1991. *Uguali e diversi. Il mondo culturale, le reti di rapporti, i lavori degli immigrati non europei a Torino*. Torino

LĂZĂROIU, Sebastian

2000 Trafic de femei – o perspectivă sociologică. *Sociologia românească* 2. 55–79.

MASSEY, S. Douglas et alii

2001 A nemzetközi migráció elméletei. In: SÍK Endre (szerk.): *A migráció szociológiája*. Budapest, 9–40.

- MIRANDA, Adelina
2002 *Domestiche straniere e datrici di lavoro autoctone. Un incontro culturale asimmetrico*. Studi Emigrazione/International Journal of Migration Studies. Roma, XXXIX/148., 859–879.
- OMEDÈ, Massimo – PROCOPIO, Maria
2003 Gli stranieri residenti a Torino nel 2002. Analisi e approfondimenti statistici e socio-demografici. In: *Osservatorio interistituzionale sugli stranieri in provincia di Torino*. Rapporto 2002. Torino, 33–86.
- PALTRINIERI, Anna Casella
2001 *Collaboratrici domestiche straniere in Italia. L'interazione culturale possibile*. Studi Emigrazione/International Journal of Migration Studies. Roma, XXXVIII/143., 515–538.
- RICCI, Antonio
2002 *I flussi migratori tra Romania e Italia nel nuovo scenario europeo*. Studi Emigrazione/ International Journal of Migration Studies. Roma, XXXIX/147., 645–661.
- SALT, John
2001 A nemzetközi tendenciák és típusok összehasonlító áttekintése, 1950–1980. In: SÍK Endre (szerk.): *A migráció szociológiája*. Budapest, 59–68.
- SANDU, Dumitru
2000 Migrația circulatorie ca strategii de viață. *Sociologia românească* 2. 1–29.
- SAYAD, Abdemalek
1997 *L'immigration. Ou les paradoxes de l'alterité*. Paris–Bruxelles
- SÍK Endre (szerk.)
2001 *A migráció szociológiája*. Budapest
- TILLY, Charles
2001 Áthelyeződött hálózatok. In: SÍK Endre (szerk.): *A migráció szociológiája*. Budapest, 89–103.
- x x x
2000 *Dossier Statistico Immigrazione*. 1999. Roma, Caritas
2001 *Dossier Statistico Immigrazione*. 2000. Roma, Caritas
2002 *Dossier Statistico Immigrazione*. 2001. Roma, Caritas
- x x x
2002 *Osservatorio Interistituzionale sugli Stranieri in Provincia di Torino*. Rapporto 2001. Torino
2003 *Osservatorio Interistituzionale sugli Stranieri in Provincia di Torino*. Rapporto 2002. Torino